

■ سازمان و تشکیلات داخلی قشون دوره قاجار باتکیه بر
مجموعه حسن زاده موجود در مرکز اسناد آستان قدس رضوی

مهدی خانی زاده | ابوالفضل حسن آبادی

■ چکیده

هدف: این پژوهش به بررسی اسناد سازماندهی و تشکیلات داخلی قشون قاجار اختصاص دارد. هدف از این تحقیق طرح مباحث جدید در حوزه ساختارشناسی اسناد نظامی دوره قاجار با استفاده از اسناد موجود در آستان قدس است.

رویکرد پژوهش: پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است و با بررسی مجموعه ۱۰/۰۰۰ برگه اسناد نظامی که محدوده سالهای ۱۲۶۴ - ۱۳۴۳ ق. را دربر می گیرد، به دنبال پاسخ دادن به پرسش پژوهش است.

یافته‌ها و نتایج: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اسناد نظامی دوره قاجار براساس اصول دیوانی تهیه شده و از نظم خاص در نوشتار برخوردار است. این اسناد با چهار بخش سواره نظام، پیاده نظام، توپخانه، و قورخانه مرتبط بوده که زیرمجموعه ساختار هرمی بزرگتری قرار داشتند که متشکل از خوانین قاجار، نیروی سواره غلام پیشخدمتان رکابی و ولایتی؛ و در ردیف‌های بعد، رسته نظام مرکب از پیشکاران و پیشتازان، رسته سربازان مرکب از فوج‌های پیاده نظام و در انتها؛ رسته خارج نظام مرکب از دسته‌های کوچک سواره و پیاده نظام محلی بوده است.

کلیدواژه‌ها

سازمان، تشکیلات، قشون، قاجار، مجموعه حسن زاده، مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

تحقیقات تاریخی

فصلنامه گنجینه اسناد: سال بیستم و پنجم، دفتر سوم، (پائیز ۱۳۹۴)، ۲۸-۵۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۳/۳ ■ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰

سازمان و تشکیلات داخلی قشون دوره قاجار باتکیه بر مجموعه حسن زاده موجود در مرکز اسناد آستان قدس رضوی

مهدی خانی زاده^۱ | ابوالفضل حسن آبادی^۲

مقدمه

امروزه، اسناد، به عنوان بخشی از یادواره‌های مشترک مردم جهان، نقش مهمی در حفظ هویت دینی و ملی و فرهنگی گذشته، حال، و آینده دارند و «حافظه ملی» را تشکیل می‌دهند. ارزش اسناد تاریخی و امتیاز آنها بر سایر منابع تاریخی، اصالت و ارزش وجودی آنهاست. این اسناد وسیله مطمئنی برای درک تاریخ و شناخت تحولات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، و نظامی یک جامعه‌اند.

هدف این پژوهش، تجزیه و تحلیل نحوه سازماندهی قشون در دوره قاجار، بر اساس ساختار محتوایی کتابچه‌های نظامی مجموعه حسن زاده، موجود در آرشیو مرکز اسناد آستان قدس رضوی، با عنوان سازمان و تشکیلات داخلی قشون دوره قاجار است. علت انتخاب موضوع، ارزش اطلاعاتی این اسناد و فقدان منابع اطلاعاتی - مانند مقاله - در حوزه ساختارشناسی اسناد نظامی است. از ویژگی‌های این مقاله استخراج نمودارهای تشکیلاتی و سلسله مراتب داخلی نیروهای نظامی دوره قاجار بر اساس اسناد است.

اهمیت موضوع در این است که کتابچه‌های نظامی از افواج گوناگون در شهرهای مختلف به صورت موردی از برخی سال‌ها در مراکز اسنادی موجود است که اطلاعات پراکنده‌ای درباره ساختار نظامی دارد. منشأ سند در بیشتر این کتابچه‌ها مشخص نیست و

۱. کارشناس ارشد ایران‌شناسی - اصول نسخه‌شناسی و مرمت نسخ خطی و نسخه‌آرایی، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع) (نویسنده مسئول)
mehdi.khanizadeh54@yahoo.com
۲. دکتری تاریخ محلی، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی
ahassanabady1@yahoo.com

به‌علت پراکندگی جغرافیایی و همچنین محتوایی، نمی‌توان درباره ساختار نظامی دوره قاجار اطلاعات جامعی از آنها به دست آورد، مانند کتابچه‌های نظامی کتابخانه مجلس شورای اسلامی (کمام، ۱۱۸۰). از دیگر دلایل اهمیت اسناد مورد بررسی در این مقاله می‌توان به جامع بودن تعداد اسناد، مشخص بودن منشأ اسناد، و درکنار هم بودن اسناد فوج‌های مختلف از سراسر کشور - که امکان بررسی ساختاری را فراهم می‌کند - اشاره کرد. این ویژگی‌ها مجموعه اسناد نظامی مورد بررسی را نسبت به سایر مجموعه‌های پراکنده برجسته می‌سازد. بررسی سابقه پژوهش نشان می‌دهد که تاکنون مقاله‌ای مبتنی بر اسناد که به معرفی سازمان و تشکیلات داخلی قشون قاجار پرداخته باشد - با توجه به وجود این مجموعه در مرکز اسناد آستان قدس - نوشته نشده است و تنها یک مقاله با عنوان «فوج پیاده نظام قاینات» با تکیه بر اسناد آستان قدس نگارش یافته است (خانی‌زاده، ۱۳۸۸، ص ۲۴).

پرسشی اصلی این پژوهش عبارت است از: «سازماندهی تشکیلات داخلی قشون ایران در دوره قاجار براساس اطلاعات اسناد نظامی حسن‌زاده چگونه است؟»

پژوهش حاضر با استفاده از اسناد آرشیوی و با رویکرد تحلیلی انجام شده است. در این پژوهش، در ابتدا، ویژگی کلی اسناد از جنبه سندشناسی بررسی شده و در ادامه، ساختار نظامی دوره قاجار طبق محتوای اسناد در دسترس، تجزیه و تحلیل و در قالب نمودارهای اداری ترسیم شده است. محتوای اطلاعاتی این پژوهش، از بررسی مجموع کل ۱۰/۰۰۰ برگ سند نظامی - اغلب کتابچه‌های دیوانی - به دست آمده است. برای درک بهتر موضوع پژوهش، تصاویر اسناد به صورت نمونه در داخل متن آورده و بازنویسی شده است. برای سهولت در خواندن متن‌های استنساخ شده از نشانه‌های نگارشی مانند ویرگول و نقطه در جملات استفاده شده و برخی از حروف که به کلمات چسبیده شده بودند، از لحاظ رعایت آداب آیین نگارش، از یکدیگر جدا شده‌اند. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به تعداد زیاد اسناد، سختی بازنویسی، و حجم بالای اطلاعات اشاره کرد که قابلیت نگارش تعدادی پایان‌نامه و مقاله را دارد. قبل از ورود به مبحث و پاسخ به پرسش اصلی، لازم است توضیحاتی راجع به ویژگی‌های مجموعه حسن‌زاده داده شود.

ویژگی‌های سندشناسی مجموعه حسن‌زاده

کاغذ اسناد این مجموعه، کاغذ فرنگی آهاردار و به رنگ نخودی روشن است. اندازه اسناد گوناگون و در ابعاد ۷×۱۵، ۷×۲۰، ۱۲×۲۰ می‌باشد. موضوع اسناد نظامی و شامل «فرد محاسباتی» و بیشتر در قالب کتابچه تنظیم شده‌اند و در جرگه اسناد دیوانی محسوب می‌شوند. فرد، در اصطلاح دیوانی، به ورقه‌ای گفته می‌شود که قطع و اندازه آن نصف قطع

یک خشت و گاهی هم باریک‌تر بوده و منشیان و مستوفیان، جمع و خرج‌ها را بر روی آن می‌نوشتند و سپس به ترتیب روی هم قرار می‌دادند. مجموع این اوراق را به صورت کتابچه بین دو تخته چوب بسته درکناری نگهداری می‌نمودند (قائم مقامی، ۱۳۵۰، ص ۱۲۳).

بیشتر اسناد این مجموعه به صورت کتابچه‌های دیوانی است که بر اساس قواعد و فنون سیاق‌نویسی تنظیم شده‌اند. سیاق و سیاق‌روشی بود برای ثبت محاسبات دیوانی و تجاری که در قرون متمادی در ایران متداول بود و تمامی درآمدها و هزینه‌های جاری با این ارقام در دیوان‌ها ثبت و ضبط می‌شد (صفی‌نژاد، ۱۳۸۷، ص ۹). این کتابچه‌ها خود به چند دسته تقسیم می‌شوند که شامل کتابچه‌های دستورالعمل فوج‌های نظامی، کتابچه‌های پرداخت مواجب فوج‌ها، کتابچه صورت جمع و خرج، کتابچه سررشته توجیهات و مقررات، کتابچه‌های صورت حساب ولایات، کتابچه‌های نفری، و کتابچه‌های بنیچه‌بندی است. دوره زمانی این کتابچه‌ها قاجار و گستره جغرافیایی آنها قسمت‌های شمال‌غرب، غرب، شمال‌شرق، و نواحی مرکزی کشور را شامل می‌شود.

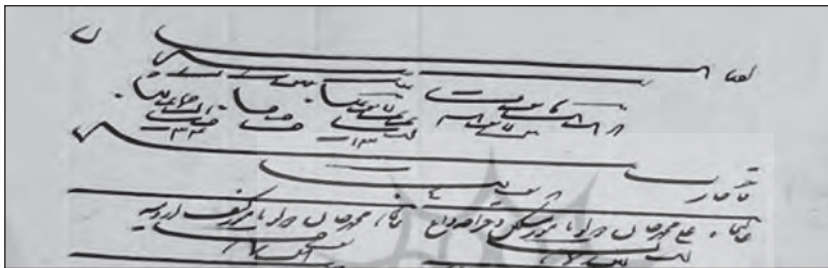
با بررسی نحوه تنظیم، شیوه محاسبات، و نوع چیدمان کتابچه‌ها می‌توان اطلاعات بسیار جامعی درباره نظام تشکیلات اداری، دیوانی، و مالی ایران در عصر قاجار به دست آورد. منشأ اولیه اسناد این مجموعه متعلق به میرزاتقی ضیاءالملک، لشکر‌نویس باشی وقت آذربایجان بوده است. مرکز اسناد آستان قدس رضوی این مجموعه را از ناصرالدین حسن‌زاده، یکی از مجموعه‌داران اسناد تاریخی خریداری کرده است.

ساختار محتوایی این کتابچه‌ها اغلب جامع و در موضوعات متنوعی مانند سازمان و تشکیلات داخلی قشون، نحوه استخدام و به‌کارگیری سربازان، نوع سلاح و تجهیزات، نوع لباس، میزان مواجب، مستمری و سیورسات نظامیان، درجات و مناصب، وظایف قورخانه، مراکز نظامی، تعداد فوج‌ها و دسته‌های پیاده و سواره و توپخانه، تعداد نفرات آنها در هر منطقه، منابع تأمین هزینه‌های نظامی، نحوه تدارکات، و اعزام نیرو به مناطق جنگی است که در این پژوهش فقط به یکی از این موضوعات پرداخته می‌شود.

با بررسی کتابچه‌های نظامی دیگر مراکز اسنادی و مقایسه آن با مجموعه حسن‌زاده این نکته مشخص می‌شود که شکل ظاهری اسناد حسن‌زاده به صورت فرد است که اوراق آن از طریق شماره‌گذاری یا نظمی خاص بر روی یکدیگر قرار گرفته‌اند؛ ولی در دیگر مراکز اسنادی، شکل ظاهری کتابچه‌ها مانند نسخه‌های خطی، دارای جلد و اوراق آن صحافی شده است و تنوع آن، بر خلاف مجموعه حسن‌زاده، محدود و فقط شامل کتابچه‌های صورت نفرات و پرداخت مواجب است. وجه مشترک این کتابچه‌ها این است که همگی توسط لشکر‌نویسان، سررشته‌داران، و محرران دیوانی تنظیم شده‌اند.

سازمان و تشکیلات داخلی قشون دوره قاجار

با بررسی محتوای اسناد و کتابچه‌های مجموعه حسن زاده و نحوه تنظیم آنها، تشکیلات داخلی دسته‌های سواره، پیاده، توپخانه، نیروهای چریک، و اداره قورخانه در هر ایالت یا ولایت به دست آمد که در ادامه به آن پرداخته می‌شود. مجموع این دسته‌ها، در ساختاری بزرگ‌تر، یک هرم را تشکیل می‌دهد. در رأس این هرم، خوانین قاجار قرار داشتند (شکل ۱)^۱. خوانین قاجار، همگی منتسب به خاندان سلطنتی قاجار بودند و به جهت نقشی که در امور نظامی هر منطقه داشتند، دارای مناصب تشریفاتی در حوزه نظام بودند و بیشترین میزان مواجب و سیورسات^۲ به آنها اختصاص داده می‌شد (ساکماق، ۱۰۹۶۷۲/۱).

شکل ۱

خوانین قاجار

آذربایجان

نقد ۲۷۷۱۸۹ تومان و ۳۸۷۹ دینار

جنس علیق ۱۲۸۲۹ خروار و ۶۴ من و ۲۰ سیر / شلتوک ۵۵ خروار و ۵۰ من / کاه ۱۵۴۲ خروار و ۶۵ من و ۳۴ سیر

خوانین قاجار ۲۴۹ تومان و ۶۰۰۰ دینار

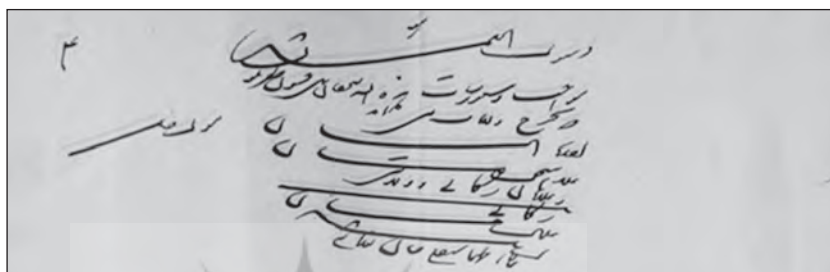
عالیجاه علی محمدخان دولو مأمور مشکین و قراچه داغ عالیجاه محمدخان دولو مأمور ارومیه ۸۴ تومان و ۴۴۰۰ دینار ۵۹ تومان و ۷۶۰۰ دینار

در ردیف بعد از خوانین، غلام پیشخدمتان رکابی و غلامان پیشخدمتان ولایتی قرار داشتند (شکل ۲). غلام پیشخدمت‌های رکابی، گروه مسلحی بودند که پاسداری و محافظت از مکان‌ها یا مقامات را در ایالات و ولایات همچون الیان، بر عهده داشتند یا مسئول اجرای مراسم تشریفات بود و در مراسم رسمی در جای مخصوص می‌ایستادند (ناصرالدین شاه قاجار، ۱۳۶۹، ص ۲۲) و برای بدرقه شاه یا دیگر مقامات هنگام سفر در دو سوی خیابان‌ها به ترتیب خاصی صف می‌کشیدند (صدیق الممالک، ۱۳۶۶، ص ۱۲۸).

۱. بریده تصاویر اسناد که در این پژوهش آورده شده متعلق به سال ۱۲۹۲ قمری است.
۲. سیورسات شامل جیره (آذوقه) و علیق (علوفه) بود که به نیروهای نظامی درآمورت‌ها به صورت ماهیانه یا روزانه تحویل داده می‌شد.

شرح وظایف غلام پیشخدمتان ولایتی هم مانند غلام پیشخدمتان رکابی مشخص بود، ولی محدوده وظایف آنها در حدود ولایات بود. ولایات زیرمجموعه ایالات محسوب می شدند. دو نیروی مذکور، دسته های سواره نظام بودند که فرماندهی آنها بر عهده یوزباشی (فرمانده یک دسته صد نفری) و پنجاه باشی (فرمانده یک دسته پنجاه نفری) بود. تعداد دسته ها بیشتر صد نفری بود. محل پرداخت مواجب آنها نیز از محل مالیات تیولها بود (ساکماق، ۱۰۹۶۷۲/۲).

شکل ۲

مواجب غلام پیش خدمتان رکابی
و غلام پیش خدمتان ولایتی

هو

دستور العمل مواجب و سیورسات هذه السنه سیچقان نیل قشون ظفر نمون که به خرج ولایات می آید

آذربایجان غلام پیشخدمتان و غلامان رکابی و ولایتی

غلامان رکابی

رسته عالیجاه طهماسب قلی خان یوزباشی [حاشیه سمت چپ: مواجب

بعد از این رده، رسته نظام قرار داشت (شکل ۳) که به دو شاخه پیشکاران و پیشتازان تقسیم می شد (ساکماق، ۱۰۹۶۷۲/۱۵). پیشکاران، امور اداری و اجرایی حوزه نظامی هر ایالت را بر عهده داشتند که شامل شش منصب بود: ارباب قلم؛ طبیب و جراح؛ سرتیپان، سرهنگان، و نایبان آجودان باشی؛ یاوران؛ سلاطین؛ و موزیکان چیان.

۱. ارباب قلم: امور دفتری، ثبت محاسبات، و هزینه ها در کتابچه ها و اجرای احکام و

فرمان های نظامی از جمله وظایف این صنف بود که به مشاغل زیر تقسیم می شد:

- مستوفیان نظام: وظیفه مستوفیان نظام رسیدگی به امور مالی و تنسیق و تنظیم دفتراهای

مالیاتی و خرج و دخل ایالات و ولایات بود (مصدق، ۱۳۶۵، ص ۳۴) (شکل ۴)؛

- لشکر نویسان: لشکر نویسان تحت امر لشکر نویس باشی به انجام وظایفی چون جمع

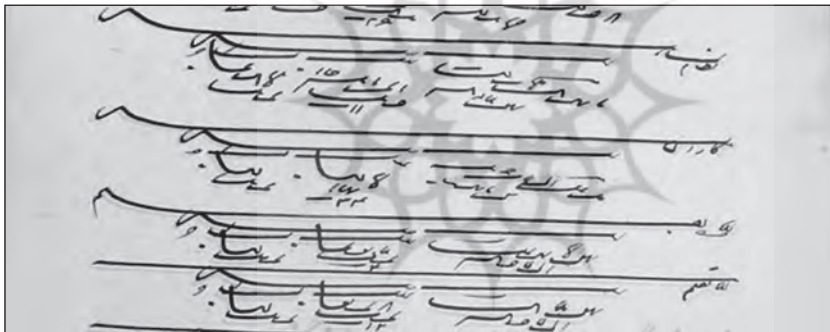
و خرج قشون، ثبت و ضبط احکام و فرمان های مربوط به نظامیان، و خرج و تعدیل بروات

مواجب و مخارج سپاهیان اشتغال داشتند. مستوفی می‌نویسد که لشکرنویسان هر ساله به‌صورت یکنواخت، اسامی افراد و صاحب منصبان افواج را به ولایاتی که در آن مستقر بودند و نزد مستوفی آن ولایت می‌فرستادند و مستوفی نیز به نوبه خود در خرج آن ولایت منظور می‌کرد (مستوفی، ۱۳۴۵، ج ۱، ص ۸۹). یکی از مهم‌ترین وظایف لشکرنویسان، آمارگیری از سپاهیان بود. آنها وظیفه داشتند در هنگام سان سپاه، دسته‌ها و افواج مختلف لشکر را بر اساس دفاتر خود بخوانند که بر حضور و غیاب سپاهیان نظارت داشته باشند (خسروبیگی، ۱۳۸۴، ص ۹۷) (شکل ۵)؛

- سررشته‌داران: سررشته‌داران کسانی بودند که به مستوفی در انجام امور کمک می‌کردند. هر مستوفی یک سررشته‌دار و چند نفر نویسنده داشت و مواجب آنها از رسوماتی که دریافت می‌کرد، پرداخت می‌نمود (مصدق، ۱۳۶۵، ص ۳۵)؛ و

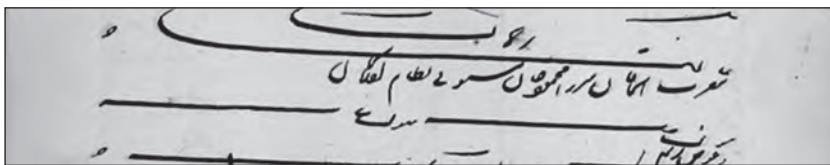
- منشیان: منشیان یا محرران نیز افرادی بودند که کلیه قوانین و بروات را در دفاتر بعضی از مستوفیان ثبت می‌کردند. وظیفه دیگر آنها رفع نواقص اسناد بود (مستوفی، ۱۳۴۵، ج ۱، ص ۴۲۵) (شکل ۶).

شکل ۳

رسته نظام شامل پیشکاران و پشتازان

رسته نظام: نقد ۱۸۷۹۴۶ تومان و ۸۳۷۴ تومان / جنس علیق ۲۱۰۵ خروار و ۳۵ من کاه ۹۱۷ خروار ۳۲ من،
پیشکاران: نقد ۲۳۰۰۵ تومان و ۶۱۰۸ دینار / جنس علیق ۷۴۰ خروار و ۸ من و ۳۴ سیر کاه ۴۰ خروار و ۳۲ من، و
اریاب قلم: نقد ۸۷۲۸ تومان و ۱۸۷۵ دینار / جنس علیق ۳۱۹ خروار و ۸۲ من و ۴ سیر کاه ۴۰ من و ۳۲ من.

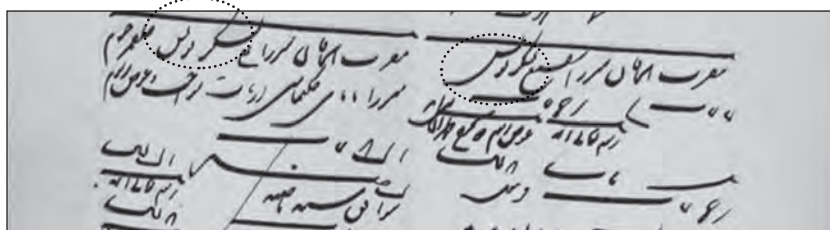

شکل ۴

مستوفی نظامی

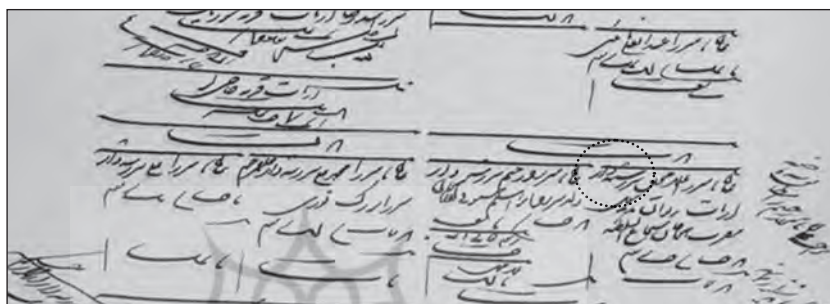

عالیجاه مقرب الخاقان میرزا محمود خان مستوفی نظام آذربایجان

شکل ۵

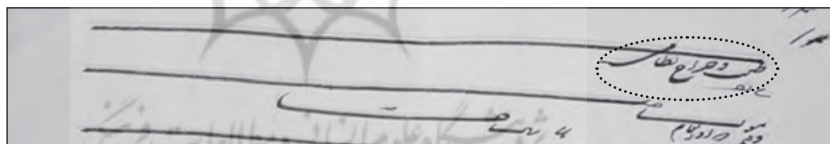
لشکرنویسان

شکل ۶

سر رشته دار

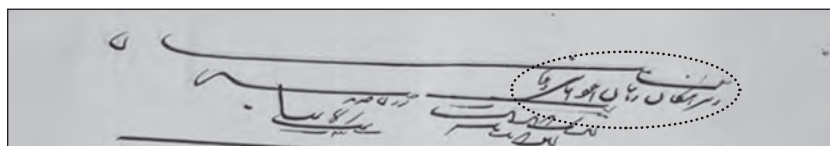
۲. **طیب و جراح:** تعداد طبیبان و جراحان بسته به تعداد نفرات فوج‌های نظامی مستقر در ایالات متغیر بود، ولی در بیشتر مواقع دو نفر طبیب و یک نفر جراح جزء دستورالعمل ایالات بودند که علاوه بر دریافت مواجب و سیورسات، انعام و همچنین قیمت داروهای مصرفی به آنها پرداخت می‌شد (ساکماق، ۱۰۹۶۷۳۳/۲۳) (شکل ۷).

شکل ۷

طیب و جراح نظامی

۳. **سرتپیان، سرهنگان، و نایبان آجودان‌باشی:** سرتپ، صاحب‌منصبی بود پائین‌تر از مقام امیرتومان و بالاتر از سرهنگ و فرماندهی یک فوج را عهده دار بودند. سرهنگ، مرتبه‌ای پائین‌تر از سرتپ و بالاتر از یاور (سرگرد) بود. آجودان‌باشی نیز مأمور رسیدگی به وضعیت واحدها و قراولان حکومتی و همچنین بازرسی امور نظامی و گزارش آن به فرمانده کل و دستیار فرمانده بود (مدرسی و دیگران، ۱۳۸۰، ص ۱۳) (شکل ۸).

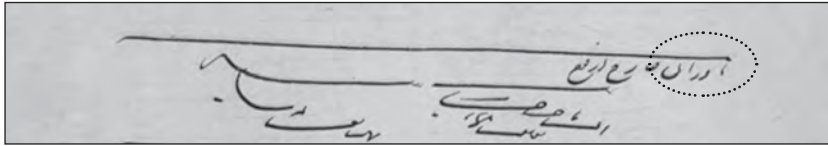

شکل ۸

سرتپیان و سرهنگان و نایبان آجودان‌باشی

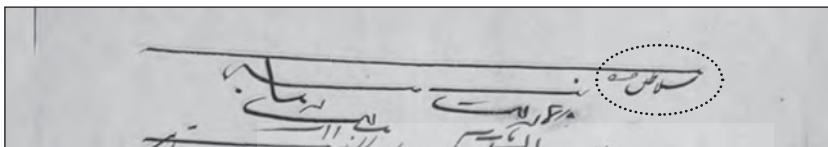
۴. **یاوران:** درجه نظامی یاور پائین‌تر از سرهنگ و بالاتر از سلطان (سروان) بود و امروزه سرگرد نامیده می‌شوند (مدرسی و دیگران، ۱۳۸۰، ص ۶۲۶) (شکل ۹).

شکل ۹

یاوران خارج از فوج

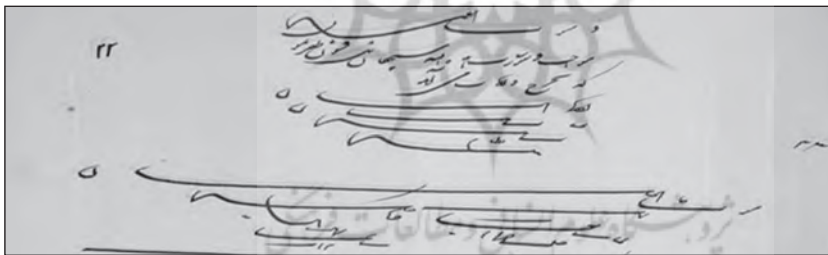
۵. **سلاطین:** سلطان، صاحب‌منصبی پائین‌تر از یاور بود و امروزه با عنوان سروان نامیده می‌شود (شکل ۱۰).

شکل ۱۰

سلاطین و غیره

۶. **موزیکان‌چیان:** گروه موزیک نظام بود که در مراسم نظامی موسیقی می‌نواختند و بین ۲۰ تا ۲۵ نفر بودند (شکل ۱۱) و شامل دسته شیپورچیان، نی‌زان، و طبال‌ها می‌شدند. درجات نظامی موزیکان‌چیان اغلب نایب اول، نایب دوم، و وکیل‌باشی بود (ساکماق، ۱۰۹۶۷۲/۲۹).

شکل ۱۱

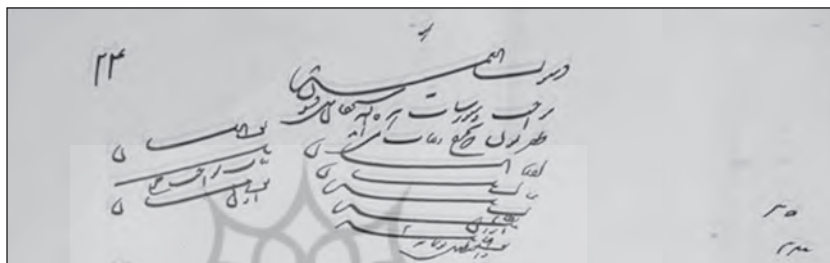
موزیکان‌چیان

دستورالعمل
موجب و سیورسات هذه السنه سیچقان ئیل قشون ظفر نمون که به خرج ولایات می‌آید
آذربایجان
عالی‌شان - رسته نظام - پیشتازان
موزیکان‌چیان
نقد ۱۹۶ تومان جنس جیره ۷۸ خروار و ۱۶ من و ۱۲ سیر

پیشتانان: این گروه در جنگ‌ها و درگیری‌ها در صفوف مقدم ارتش قرار داشتند و جلوتر از آنها حرکت می‌کردند (ساکماق، ۱۰۹۶۷۲/۴۱) (تصویر ۱). پیشتانان، شامل رسته‌های زیر می‌شد:

۱. توپخانه ۲. اصطبل توپخانه ۳. قورخانه

نیروهای توپخانه اغلب متشکل از نیروهای محلی طوایف بودند و هر دسته‌ای به نام طایفه‌اش نام‌گذاری می‌شد. اصطبل توپخانه نیز مسئولیت تدارکات و حمل توپ‌ها را به نقاط مختلف برعهده داشت که هزینه آن در دستورالعمل‌ها منظور می‌شد (ساکماق، ۹۲۸۵۱/۶) (شکل ۱۲).

شکل ۱۲

توپخانه

هو

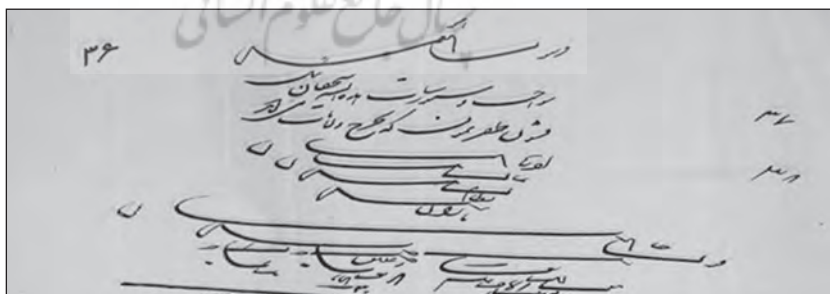
هو دستورالعمل‌های مواجب و سیورسات هذه السنه قشون ظفر نمون

آذربایجان

عالی شأن - رسته نظام - پیشتانان - توپخانه و اصطبل توپخانه - تومان اول

[حاشیه سمت چپ: توپچیان از بابت مواجب محلی تومان اول

قورخانه در رده سوم رسته پیشتانان قرار داشت که مسئولیت تهیه و ساخت تجهیزات نظامی و تدارکات را برعهده دار بود (شکل ۱۳).

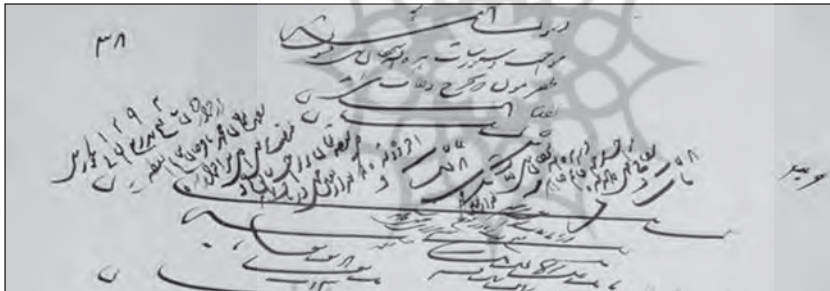
شکل ۱۳

قورخانه

هو

دستور العمل موجب و سیورسات هذه السنه سیچقان ئیل قشون ظفر نمون که به خرج
ولایات می آید
آذربایجان
عالی شأن- رسته نظام- پیشتازان
قورخانچیان
نقد ۳۹۴ تومان و ۹۴۲۵ دینار جنس جیره و علیق ۲۶۹ خروار و ۷ من و ۳۰ سیر
کاه ۱۳ خروار

رسته سربازان بعد از رسته پیشتازان قرار داشت (شکل ۱۴). این رسته بر اساس فوج های
بومی و غیر بومی مستقر در هر ولایت و ایالت تنظیم می شد. هر فوج از هزار نفر تشکیل می شد
و به نام طایفه یا منطقه جغرافیایی خود نام گذاری می شد. هر یک از این فوج ها نیز دارای یک
سازمان درون فوجی هستند. هر ده فوج زیر مجموعه یک تومان قرار می گرفت (شکل ۱۵)
(تصویر ۲) و فرمانده ده فوج را امیر تومان می نامیدند (ساکماق، ۱۰۹۶۷۲/۵۰).

شکل ۱۴

سربازان

هو

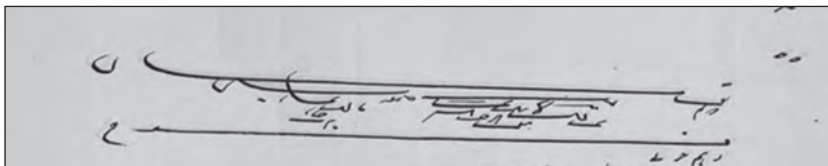
دستور العمل موجب و سیورسات هذه السنه سیچقان ئیل قشون ظفر نمون که به خرج
ولایات می آید
آذربایجان
عالی شأن
سربازان

نقد ۱۲۳۴۷۴ تومان و ۸۸۸۰ تومان جنس غله ۲۹۹ خروار و ۹۳ من و ۱۳ سیر
[متن وسط:] از قرار فرمان به تاریخ شهر ربیع الثانی تنگوزئیل ۱۲۹۲ مقرب الخاقان
محمد باقر خان شجاع السلطنه به منصب سرتیپی اول سرفراز شده سیصد تومان بر موجب

سابق او افزوده شده که بعد از تعیین محل دریافت نماید ۳۰۰ تومان / ۲۴۰ تومان
در هذه السنه سیچقان ئیل از بابت مواجب مرحوم قاسم خان سرتیپ شقاقی محل داده
شده ۲۰۰ تومان منهای ۱۶۰ تومان بعد از تعیین محل ۸۰ تومان

شکل ۱۵

امیر تومان

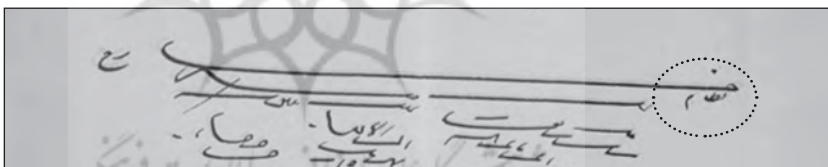
تومان دوم نقد ۴۲۷۱۸ تومان و ۳۲۳۵ دینار جنس غله ۱۱۴ خروار و ۵ من و ۲۰ سیر
فوج دهم خوی

سایر ۸۷۸ نفر ۶۳۳۹ تومان

رسته **خارج نظام** (شکل ۱۶)، آخرین رده در ساختار قشون قاجار قرار داشتند، که
متشکل از دسته‌های کوچک پیاده و سواره نظام می‌شدند. این دسته‌ها در چار چوب قواعد
و تشکیلات نظام نبودند و فقط در مواقع جنگ فراخوانده می‌شدند و ترکیبی از نیروهای
سواره بومی و غیربومی مأمور در یک حوزه جغرافیایی بودند (ساکماق، ۱۹/۱۹۲۸۵۱).

شکل ۱۶

خارج نظام

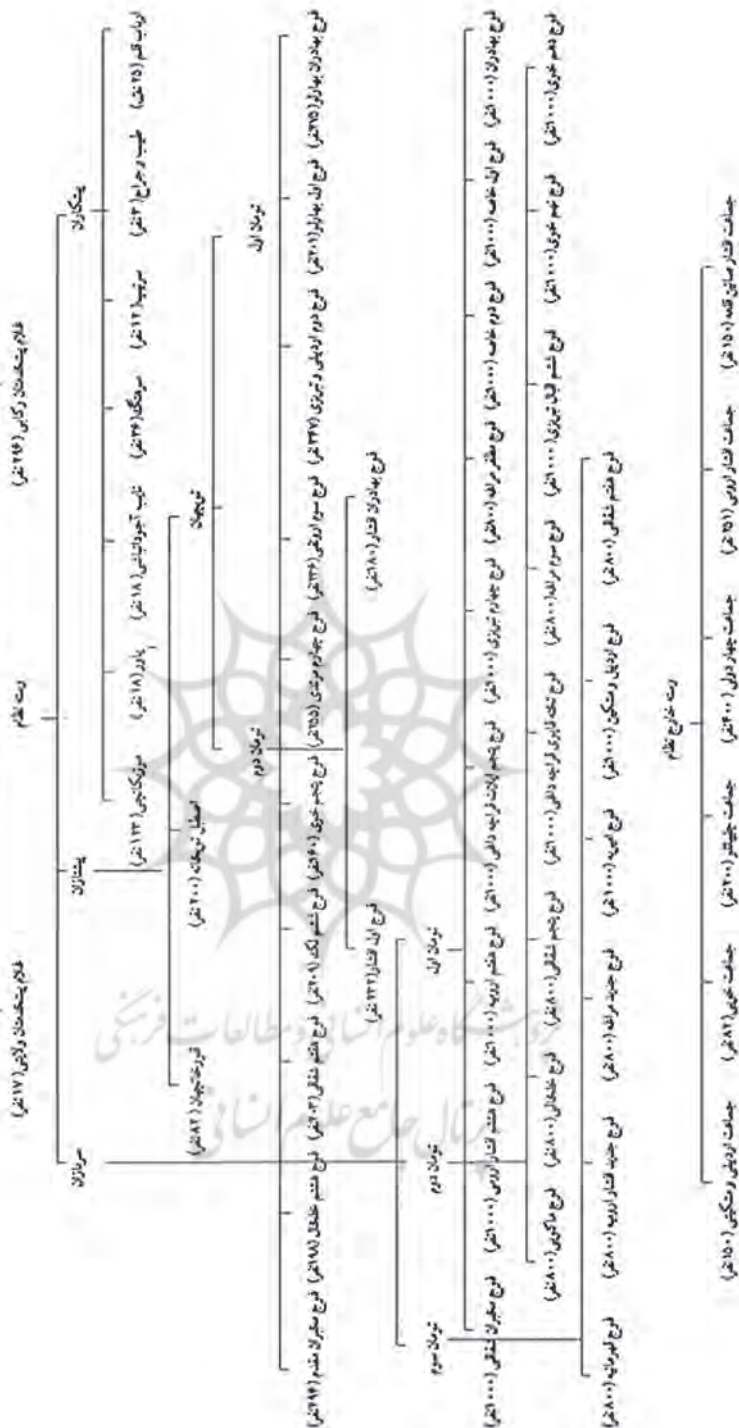

با توجه به مستندات فوق، ارتش ایران در دوره قاجار ترکیبی از نیروهای پیاده نظام،
سواره نظام، توپخانه، اصطبل توپخانه، و قورخانه بود. نمودار ۱، یک نمونه از اینگونه
ساختار را در ایالت آذربایجان با جزئیات نشان می‌دهد.

ساختار و تشکیلات داخلی قشون آذربایجان سه سپهتار نیل ۱۱۹۴ هجری

عزیزان کابار (۲ نفر)

علامت پشختان و طایفان رگزی

شماره ۱

ساختار و تشکیلات داخلی قشون آذربایجان در سال ۱۱۹۴ ق.

۱. پیاده نظام

پیاده نظام در نمودار تشکیلات قشونی ایران دوره قاجار در رسته سربازان قرار می گرفت که مرکب از فوج های پیاده بود. در رأس هرم هر فوج، صاحب منصبان و فرماندهان عالی رتبه قرار داشتند. این مناصب عبارت بودند از: سرهنگ (۱ نفر)، سرشته دار (۱ نفر)، یاور^۲ (۲ نفر)، مشرف^۳ (۱ نفر)، آجودان^۴ (۱ نفر)، بیرقدار^۵ (۱ نفر)، ماجور^۶ (۱ نفر)، وکیل باشی^۷ (۱ نفر)، وکیل بیرق یا بیدق (۴ نفر)، بیکزاده^۸ (۵ نفر)، نایب اول (۱ نفر)، و نایب دوم (۱ نفر) که هر کدام وظایف خاص به خود داشتند. البته، در سال های بعد سمت های دیگری همچون طبیب، جراح، چخماق ساز، و قنطاق ساز به آن افزوده شد (ساکماق، ۱۰۹۷۶/۱).

در ردیف بعد از صاحب منصبان، دسته یا رسته موزیکان چپی قرار داشت که شامل شیپورچی، طبال، سنج زن، و نی زن بودند. بعد از رسته موزیکان چپی «رسته» بهادران قرار می گرفت که در رأس آن مقام سلطان^۹ قرار داشت. فرماندهان ارشد این رسته عبارت بودند از: نایب اول^{۱۰}، نایب دوم، و وکیل^{۱۱}. رسته فوق خود به چهار «جوقه» تقسیم می شد که در رأس هر جوقه، مقام سر جوقه^{۱۲} قرار داشت (ساکماق، ۹۲۵۷۹/۱).

در ردیف بعد از صاحب منصبان، رسته های موزیکان چپی یا بالابانیان قرار داشتند که میانگین تعداد نفرات هر گروه عبارت بودند از: شیپورچی (بین ۸ الی ۱۰ نفر)، طبال (بین ۱۵ الی ۱۸ نفر)، و نی زن (بین ۱۷ الی ۲۰ نفر). بعد از دسته موزیکان چپی، رسته بهادران قرار داشت، که متشکل از افراد زبده و نیروهای ورزیده و ماهر هر فوج پیاده بود (مدرسی و دیگران، ۱۳۸۰، ص ۸۰). فرماندهی این رسته برعهده مقام سلطان قرار داشت. ارباب مناصب این رسته عبارت بودند از دو نفر نایب و پنج نفر وکیل. رسته فوق، خود به چهار جوقه تقسیم می شد که در رأس هر جوقه، یک سر جوقه قرار داشت و تعداد نفرات تحت فرماندهی وی بین ۱۵ الی ۲۶ نفر بود (ساکماق، ۱۰۹۷۶۴/۱).

بعد از رسته بهادران، به ترتیب، رسته های اول تا ششم قرار داشتند. تعداد نفرات هر رسته بین ۸۷ الی ۹۴ نفر متغیر بود. در رأس هر رسته مانند رسته بهادران، مقام سلطان قرار داشت. ارباب مناصب هر رسته، بعد از مقام سلطان، به ترتیب ۲ مقام نایب و ۵ نفر مقام وکیل داشت. هر رسته، بعد از ارباب مناصبش چهار جوقه داشت که سر جوقه فرماندهی نفرات ۱۵ الی ۲۷ نفری را برعهده داشت. در ردیف آخر، رسته مخبران قرار داشت، وظیفه این رسته شناسایی و جلوگیری از حملات غافلگیرانه دشمن بود (مدرسی و دیگران، ۱۳۸۰، ص ۵۴۲). نمودار ۲، سازمان وتشکیلات داخلی فوج قرایی خراسان در سال اودئیل ۱۲۸۳ قمری را نشان می دهد (ساکماق، ۱۰۹۷۶۴/۱).

۱. منصبی از مناصب محاسباتی در دوره قاجار، حسابدار
۲. سرگرد
۳. ناظر امور مالی و محاسبات واحد نظمی
۴. دستیار فرمانده در امور عملیاتی و آموزشی
۵. فرد حامل پرچم در میدان های مشق و جنگ
۶. معادل یاور
۷. صاحب منصبی پائین تر از نایب بالاتر از وکیل، سرگروه بان
۸. مسئول ابلاغ اوامر فرمانده و دریافت پیام ها و گزارش ها
۹. سروان
۱۰. صاحب منصبی پائین تر از سلطان، ستوان
۱۱. گروه بان
۱۲. مقامی پائین تر از گروه بان، پائین ترین درجه نظامی

۲. سواره نظام

در نمودار تشکیلاتی نیروهای نظامی قاجار، سواره نظام، ترکیبی از «غلام پیشخدمتان رکابی و ولایتی» و «رسته خارج نظام» بود. غلام پیشخدمتان، در جرگه «سواره نظام منظم» قرار داشتند که به صورت نیروی دائمی در اختیار دربار، والیان، و حاکمان محلی بودند و موظف به حضور همه روزه در محل خدمت خود بودند (ساکماق، ۱/۹۲۸۴۲)؛ ولی نیروهای سواره رسته خارج نظام، جزء «سواره نظام غیر منظم» قرار می گرفتند که براساس قواعد ایلاتی سازماندهی شده بود. این نیروها در حوزه‌ها و نواحی محل سکونت خود خدمت می کردند و معمولاً هر کدام با نام ایل یا محل استخدام خود شهرت داشتند. از این رو، در جرگه رسته خارج نظام گزارده شده بودند (ساکماق، ۲۱/۹۲۷۷۲).

دسته‌های منظم غلامان رکابی و ولایتی، نسبت به دسته‌های نامنظم محلی از تشکیلات داخلی نظام مندتری برخوردار بودند. نیروی سواره غلامان رکابی و ولایتی به دو دسته تقسیم می شد: دسته غلام رکاب که گارد مخصوصی بود و شامل ۴۰۰ سوار می شد و هر ۱۰ سوار زیر فرمان یک ده‌باشی و هر ۱۰۰ سوار به فرماندهی یک یوزباشی خدمت می کردند و دسته غلام سوار یا سوار نظام معمولی که هر هزار تن آنها تحت فرمان یک سلطان بوده و نایب و ۲ وکیل و ۲ سرجوخه تحت امر وی بودند (ورهرام، ۱۳۶۷، ص ۱۱۱). فرمانده یک دسته سوار هزار نفری را «مین‌باشی» و فرمانده یک گروه صد نفری را «یوزباشی» و مسئول یک جوخه ده نفری را «اون‌باشی» می نامیدند (ورهرام، ۱۳۶۷، ص ۱۰۴).

در سواره نظام نامنظم، تعداد نفرات در دسته‌ها متفاوت بود. تعداد نفرات دسته‌ها از ۱۰ الی ۴۵۰ نفر متغیر بود. در دسته‌هایی که تعداد نفرات آن کم بود، تحت فرماندهی فردی با درجه «سرکرده» قرار داشتند (ساکماق، ۱/۹۲۴۱۴)؛ ولی در دسته‌های بزرگ‌تر به جهت تعداد نفرات بیشتر، دارای تشکیلاتی منسجم‌تری بودند، به طوری که ارباب مناصب در رأس هرم این تشکیلات و مابقی سربازان در زیرمجموعه آن قرار داشتند. فرماندهان عالی‌رتبه این دسته‌ها عبارت بودند از: سرکرده (انفر)، یاور (۲نفر)، مشرف (انفر)، بیکزاده (۵نفر)، وکیل‌باشی (انفر)، بیرقدار (انفر)، تحویلدار (انفر)، سردسته (انفر)، نایب اول (انفر)، و نایب دوم (انفر) (ساکماق، ۱۷۵/۱۰۹۷۳۲). در دسته‌هایی که تعدادشان کمتر بود فقط فرماندهان سه ردیف آخر در رأس آن دسته‌ها قرار داشتند (ساکماق، ۱/۹۲۸۵۱).

۳. توپخانه

توپخانه ایران در سازمان نظامی دوره قاجار در زیرمجموعه رسته پیشتازان قرار دارد. واحدهای توپخانه به طوایف و اگذار شده بودند؛ به این معنی که هر واحد توپخانه به نام

یکی از طوایف نام‌گذاری شده بود. تشکیلات توپخانه در این دوره تا حدودی به فوج‌های پیاده‌نظام شباهت داشت؛ با این تفاوت که تقسیم‌بندی نفرات در فوج‌های پیاده براساس «رسته» بود که از رسته بهادران شروع و به رسته مخبران ختم می‌شد، ولی در فوج‌های توپخانه، ملاک این تقسیم براساس قرار گرفتن هر ده فوج در زیرمجموعه یک «تومان» بود به این معنی که هر تومان دارای فوج بهادران، فوج‌های اول تا هشتم، و فوج مخبران بود (ساکماق، ۱۰۹۶۷۷/۱).

تعداد فوج‌های هر تومان توپخانه بر حسب تعداد نفرات نیز متغیر بود. تعداد نفرات هر فوج با احتساب فرماندهان عالی‌رتبه آن بین ۱۶۰ الی ۲۸۰ نفر بود. این فوج‌ها هرکدام از یکدیگر مستقل بوده و به‌صورت جداگانه به جنگ‌ها و مأموریت‌ها اعزام می‌شدند (ساکماق، ۱/۹، ۹۲۸۶۹/۹۲۹۰۵). فرماندهان عالی‌رتبه یا ارباب‌مناصب فوج‌های توپخانه به ترتیب سلسله‌مراتب و میانگین تعداد نفرات آن عبارت بودند از: سرهنگ (۱ نفر)، یاور اول (۱ نفر)، یاور دوم (۱ نفر)، سلطان (۱ تا ۴ نفر)، آجودان (۱ نفر)، نایب اول (۱ تا ۵ نفر)، نایب دوم (۱ تا ۵ نفر)، بیک‌زاده (۱ تا ۵ نفر)، وکیل‌باشی (۲ تا ۳ نفر)، مباشر^۱ (۲ تا ۳ نفر)، وکیل (۶ تا ۱۵ نفر)، و سرجوقه (۷ تا ۱۰ نفر) (ساکماق، ۱/۱۱۰۱۰۳، ۱/۹۲۸۷۲، ۱/۹۲۸۷۰). در برخی فوج‌ها مقام میرپنجه^۲ و سرتیپ هم در صورت اسامی ارباب‌مناصب دیده می‌شود. مابقی نفرات هر فوج به‌عنوان یک سرباز توپچی در خدمت فوج خود بودند (ساکماق، ۱/۹۲۸۶۹).

۴. قورخانه

جایگاه قورخانه در سازمان تشکیلاتی نیروهای نظامی دوره قاجار، در شاخه پیشتازان قرار داشت. قورخانه وظایفی از جمله تهیه، ساخت، و نگهداری مهمات و انواع سلاح‌های سنگین و سبک، تعمیر تجهیزات و ادوات نظامی، تهیه لباس فرم، چکمه و خیمه برای نیروهای نظامی و حمل و جابه‌جایی بارها و تجهیزات نظامی در زمان اردوکشی‌ها و جنگ‌ها را بر عهده داشت (ساکماق، ۱/۵۴۰۶۸).

قورخانه از دو بخش ارباب‌مناصب و ارباب‌صنایع تشکیل می‌شد. ارباب‌مناصب در رأس دسته‌های ارباب‌صنایع قرار داشتند که عبارت بودند از: سرتیپ، سرهنگ، یاور، سلطان، نایب اول، نایب دوم، وکیل، سررشته‌دار، و مشرف. در بخش ارباب‌صنایع، صنعتگران قرار می‌گرفتند که مسئولیت انجام امور فنی مختص به خود را بر عهده داشتند و شامل چندین دسته می‌شدند. این دسته‌ها به شرح زیر بود (ساکماق، ۱/۵۴۰۶۸):

دسته باربندی و حمل و نقل تجهیزات، دسته بستن کیسه‌های توپ و پر کردن گلوله‌ها، دسته چاشنی‌سازان، دسته مهران (باروت‌کوبی)، دسته فشنگ‌سازی، پر کردن و چاشنی‌گذاری

۱. پیشکار، کارگزار در امور نظامی
۲. صاحب منصبی بالاتر از سرتیپ، فرمانده پنج فوج

ارزیابی نهایی

در این مقاله، با ساختار شناسی محتوای اسناد نظامی سعی شد تا تشکیلات نیروهای نظامی در دوره قاجار همراه چارت‌های اداری آنها تبیین شود. نیروهای نظامی دوره قاجار به چهار بخش سواره نظام، پیاده نظام، توپخانه، و قورخانه تقسیم می‌شدند که هر کدام دارای تشکیلات داخلی نظام‌مند مختص به خود بودند و در درون یک سازمان بزرگ‌تر قرار داشتند. این سازمان، سلسله مراتب هرمی داشت، در رأس این هرم، خوانین قاجار، نیروی سواره غلام پیشخدمتان رکابی و ولایتی، رسته نظام مرکب از پیشکاران و پیشتازان، رسته سربازان مرکب از فوج‌های پیاده نظام، رسته خارج نظام مرکب از دسته‌های کوچک سواره و پیاده نظام محلی قرار می‌گرفتند. آشنایی با نمودار این تشکیلات، کمک شایانی به مراکز اسنادی، در شناسایی و به نظم درآوردن اوراق مجموعه‌های سندی پراکنده می‌کند و باعث چیدمان صحیح آنها بر روی یکدیگر می‌شود.

نتایج و خروجی این پژوهش از جهت طرح مباحث جدید که برگرفته از اسناد می‌باشد، می‌تواند نقطه شروع مناسبی برای مطالعات و طرح‌های پژوهشی اسنادی در ارتباط با شناخت بیشتر اوضاع نظامی ایران در دوره قاجار باشد و همچنین باعث علاقه روز افزون سندپژوهان به تعقیب اینگونه مباحث شود.

منبع

اسناد

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (ساکماق)، اسناد شماره ۱/۹۶۷۲۲/۱۰، ۱۰۹۶۷۲/۱۰، ۹۶۷۲۲/۱۰، ۹۶۷۲۲/۵۰، ۹۲۸۵۱/۶، ۱۰۹۶۷۲/۲۹، ۱۰۹۶۷۲/۴۱، ۱۰۹۶۷۳/۲۳، ۱۰۹۶۷۲/۱۵، ۱۰۹۶۷۲/۱۷۵، ۹۲۴۱۴/۱، ۹۲۷۷۲/۲۱، ۹۲۸۴۲/۱، ۱۰۹۷۶۴/۱، ۱۰۹۷۶۴/۱، ۹۲۵۷۹/۱، ۱۰۹۷۶۸/۱، ۹۲۸۵۱/۱، ۹۲۸۵۱/۱، ۱۰۹۶۷۷/۱، ۹۲۹۰۵/۹، ۹۲۸۶۹/۱، ۱۱۰۱۰۳/۱، ۹۲۸۷۲/۱، ۹۲۸۷۰/۱، ۹۲۸۶۹/۱، ۹۲۸۵۱/۱، کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (کمام)، شماره‌های ۷۶۰۰، ۷۹۹۲، ۸۰۰۸، ۸۰۱۹، ۸۰۲۶، ۹۳۳۰.

کتاب‌ها و مقالات

خانی‌زاده، مهدی (۱۳۸۸). فوج پیاده نظام قایمات در سال ۱۲۸۲ قمری. فصلنامه فرهنگ خراسان جنوبی، ۳(۴) و (۵)، ۲۴.

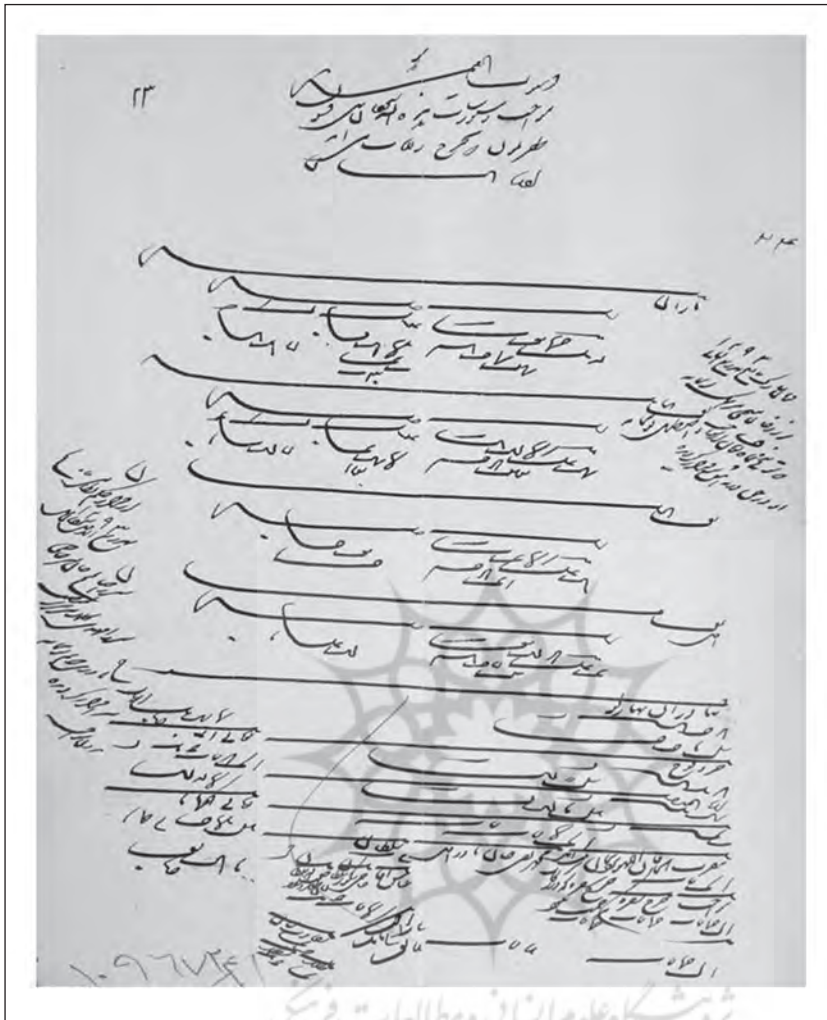
خسرو بیگی، هوشنگ (۱۳۸۴). وزارت لشکر در دوره قاجاریه. مجله پیک نور، ۳(۵)، ۹۴.
صدیق الممالک، ابراهیم بن اسدالله (۱۳۶۶). منتخب‌التواریخ. تهران: محمد علی علمی.

صفی نژاد، جواد (۱۳۸۷). *کوششی در آموزش خط سیاق*. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران.
طوسی، ر (۱۳۶۹). ارتش ایران ۱۲۸۶-۱۲۵۹ش *مجموعه مقالات تاریخ معاصر ایران* (حسینعلی نودری، مترجم). تهران: مؤسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی.
قاجار، ناصرالدین شاه (۱۳۶۹). *روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه در سفر سوم فرنگستان* (محمد اسماعیل رضوانی و فاطمه قاضیها، کوششگران). تهران: سازمان اسناد ملی ایران، دفتر پژوهش و تحقیقات رسا.
قائم مقامی، جهانگیر (۱۳۵۰). *مقدمه ای بر شناخت اسناد تاریخی*. تهران: انجمن آثار ملی.
مدرسی، یحیی و دیگران (۱۳۸۰). *فرهنگ اصطلاحات دوره قاجار قشون و نظمیه*. تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
مستوفی، عبدالله (۱۳۴۵). *شرح زندگانی من یا تاریخ اجتماعی و اداری دوره قاجاریه*. تهران: زوار.
مصدق، محمد (۱۳۶۵). *خاطرات و تأملات دکتر محمد مصدق*. (ایرج افشار، کوششگر). تهران: علمی.
ورهرام، غلامرضا (۱۳۶۷). *نظام سیاسی و سازمان های اجتماعی ایران در عصر قاجار*. تهران: معین.

تصویر ۱

قسمتی از کتابچه دستورالعمل
آذربایجان در سال ۱۲۹۳ ق. که
نشان دهنده فوج‌های توپخانه در
زیرمجموعه دسته پیشتازان است.

[استنساخ تصویر ۱]

هو

دستورالعمل مواجب و سیورسات هذه السنه سیچقان نیل قشون ظفر نمون که به خرج

ولایات می آید

آذربایجان

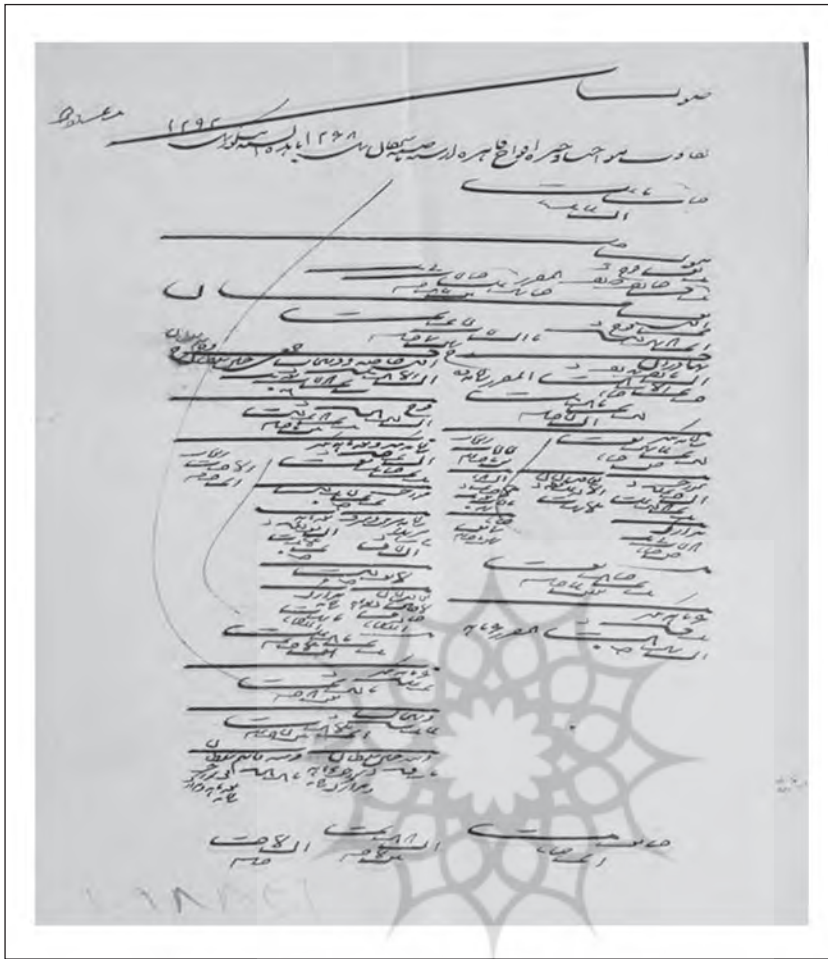
پشتازان

جنس

نقد: ۳۱۵۶۹ تومان و ۸۶۷۵ دینار

علیق ۹۸۷ خروار و ۱۶ من و ۳۰ سیر جیره ۸۷۷ خروار

توپخانه و اصطبل توپخانه
نقد: ۲۸۴۷۴ تومان و ۹۰۲۵۰ دینار جنس: علیق ۷۱۸ خروار ۹ من جیره
۸۶۴ خروار
توپچیان
نقد: ۲۷۴۶۲ تومان و ۲۲۵۰ دینار جنس: ۵۹ خروار و ۵۰ من
تومان اول
نقد: ۲۲۲۹۴ تومان ۶۸۷۵ دینار جنس: ۲۴ خروار
فوج بهادران بهارلو ۲۷۵ نفر ۶۱۵۵ تومان
جزو فوج ۲۷۳ نفر ۶۰۴۰ تومان
ارباب مناصب ۳۸ نفر ۳۱۸۴ تومان
۱۶ نفر ۲۷۰۱ تومان
مقرب الخاقان الله ویردی خان سرتیب اول ۲۰۰۰ تومان
مواجه ۱۵۰۰ تومان خرج سفره ۵۰۰ تومان خرج سفره که در رکاب
مرحمت می شود ۵۰۰ تومان
۱۵۰۰ تومان
محمد تقی خان یاور اول ۳۰۰ تومان
سلطان ۳ نفر عباس آقا حاجی شکور سلطان حبیب الله خان سلطان نشان طلا و مطلا
۴۰۵ تومان
مواجه ۳ نفر در ۱۳۰ نومان ۳۹۰ تومان تفاوت نشان ۱۵ تومان طلا ۱۰ تومان
مطلا ۵ تومان
۶۳۸ تومان ۵۰۰۰ دینار رسومات
تومانی ۲۰۰۰ دینار ۲۲۰۵ تومان / ۴۴۱ تومان
تومانی ۵۰۰۰ دینار ۳۹۵۰ تومان / ۱۹۷ تومان ۵۰۰۰ دینار
[حاشیه بالاسمت راست]: قربان مبارک به تاریخ شهر ربیع الثانی برزو خان مسیحی
سرهنک توپخانه که متوفی شده پنجاه تومان از مواجب او در حق ورثه اش برقرار گردیده
[حاشیه سمت چپ بالا]: از قرار حکم نظامی به تاریخ شهر ربیع الاول ۱۲۹۳ سیچقان
نیل میرزا صالح خان پسر حاجی میرزا مهدی کلاتر را منصب یآوری دوم توپخانه سرفراز
گردیده بدون مواجب

تصویر ۲

قسمتی از کتابچه پرداخت مواجب که نشان دهنده تومان‌ها و فوج‌های زیرمجموعه آنها می‌باشد.

شیراز، مرکز علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
[استنساخ تصویر ۲]

پرتال جامع علوم انسانی

صورت

۲۳ فرد است

تفاوت مواجب و جیره افواج قاهره از سنه ماضیه سیچقان ثیل ۱۲۶۸ تا هذه السنه

تنگوز ثیل ۱۲۹۲

۵۶۰۱۲۰ تومان و ۱۳۳۰ دینار

مواجب

۹۳ فوج ۸۳۵۰۰ نفر المقر ۵۲۸۵۰۶ تومان و ۳۳۷۵ دینار

تومان اول ۱۰ فوج ۲۲۴۸ نفر ۱۰۱۸۱۲ تومان و ۸۶۷۵ دینار
فوج بهادران ۱۱۰۰ نفر ۱۵۴۷۶ تومان و ۵۰۰ دینار المقرر سالیانه و غیره ۱۴۱۳۷
تومان و ۱۸۷۵ دینار
سالیانه بگير ۱۴۳۹۸ تومان و ۵۵۰۰ دینار
موجب ۱۰۲۵ نفر ۱۳۲۲۴ تومان تفاوت نشان ۴۲۱ قطعه ۹۶۸ تومان
تدارک ۲۰۶ تومان و ۵۵۰۰ دینار
۱۳۵۹۷ تومان و ۹۳۷۵ دینار
۶ ماهه بگير ۸۳ نفر ۱۰۸۷ تومان و ۵۰۰۰ دینار المقرر ۶ ماهه
۵۳۹ تومان و ۲۵۰۰ دینار
رسومات: ۸۰۰ تومان و ۶۱۲۵ دینار / ۱۲۰۰ - ۹۱۵ تومان ۱۰۹ تومان و ۸۰۰۰
دینار/۵۰۰ دینار ۶۹۰ تومان و ۸۱۲۵ دینار
فوج اول خاصه و دستجات جمعی حسین سلطان و قاسم سلطان ۱۴۳۷ نفر ۱۶۲۰۹
تومان و ۷۰۰۰ دینار
فوج ۱۰۷۴ نفر ۱۳۲۴۲ تومان و ۳۱۷۵ دینار
سالیانه بگير و نه ماهه بگير ۱۰۵۲ نفر ۱۳۵۹۳ تومان/رسومات ۴۶۵ تومان و
۲۰۸۵ دینار
موجب ۱۲۸۴۳ تومان و ۵۰۰۰ دینار
سالیانه سرتیپ و مشرف و سرهنگ ۳ نفر ۱۸۸۰ تومان - ۹ ماهه ۱۰۴۹ نفر ۱۰۹۶۳
تومان و ۵۰۰۰ دینار
۷۴۹ تومان و ۵۰۰۰ دینار
تفاوت نشان ۷۷۵ تومان/ ۹ ماهه ۵۵۱ تومان و ۲۵۰۰ دینار تدارک سالیانه
۱۶۸ تومان و ۲۵۰۰ دینار
۱۳۱۲۷ تومان و ۷۹۱۵ دینار
۶ ماهه بگير ۲۲ نفر ۱۱۴ تومان و ۹۲۵۰ دینار
دستجات ۳۶۳ نفر ۲۹۶۷ تومان و ۳۸۲۵ دینار
دسته حسین سلطان ۱۸۶ نفر/ موجب ۶ ماهه و تدارکات سالیانه ۱۲۱۷ تومان و
۳۷۵۰ دینار
دسته قاسم سلطان ۱۷۷ نفر/ موجب ۹ ماهه و تدارک سالیانه ۱۷۵۰ تومان و
۷۵ دینار